

elcartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 119 / Olot, març 2019

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / HI HA TANTES MENES D'AFICIONATS AL FUTBOL COM A LA LECTURA

Hi ha tantes menes d'aficionats al futbol com a la lectura. En el futbol, hi ha aficionats de camp, de bar, de casa amb amics i també n'hi ha de solitaris. En la lectura, n'hi ha que volen el gran esdeveniment literari, centenars de persones per escoltar l'autor de capçalera, per aplaudir-lo fervorosament en acabar, des de la graderia. N'hi ha que també volen socialitzar la lectura, però sense el bullici del camp, al ritme més assossegat que permet la conversa d'un club de lectura o d'una xerrada amb l'autor. D'altres són més de petit comitè, i només comparteixen lectures amb els que se saben lletraferits com ells, en un missatge de Whatsapp, mentre fan un cafè, tot anant d'excursió. Finalment, hi ha els qui no socialitzen el seu gust per la lectura; llegeixen en solitari i no ho comparteixen, com aquell aficionat al futbol que vol patir tot sol davant de la televisió menjant cacauets compulsivament. En tots els casos, però, la lectura hauria de ser tan omnipresent per a uns com el futbol per als altres, i parlo de presència als mitjans, d'oferta de lleure o de propostes formatives. Si bé aquest horitzó sembla absolutament inabastable, a Olot tenim una cita anual que ens acostava a aquesta utopia lectora: el Festival MOT de Literatura.

Igual com la societat ja té canalitzada l'oferta per a totes les menes d'aficionats al futbol, també s'ha de garantir que tots els qui estimem els llibres tinguem canals per arribar-hi. A Olot hi tenim vies d'accés obertes tot l'any –a la biblioteca, a les llibreries, a les propostes culturals d'iniciativa pública o privada–, però la que dona resposta a totes les maneres d'acostar-se a la literatura és, sense cap mena de dubte, el MOT. A més de satisfer els lectors durant les converses literàries que tenen lloc els sis dies que dura el festival a Olot i Girona, el MOT també escampa la felicitat lectora amb els regals que segueixen.

El MOT, en primer lloc, ofereix el plaer de l'anticipació. Esperar, expectants, el tema de l'any, la llista d'autors

que visitaran la ciutat, s'assembla al dia de la loteria: ens tocarà un dels nostres escriptors preferits? Haurem de quedar amb aquella amiga per baixar a Girona a escoltar el nostre autor de capçalera? Per contra, el MOT també satisfà els qui es deleixen en l'imprevisible: són aquells que s'asseuen a El Torín sense haver ni consultat el programa, fidels cada any a un elenc d'autors que no pot decebre.

Lligat a aquest últim tipus de públic, el MOT també és sinònim de descoberta. Com un bon llibreter de qui et pots refiar a ulls clucs, més enllà dels noms coneguts el festival en proposa d'altres de propers i llunyans que val la pena rescatar de la voràgine de les novetats literàries. I és que precisament el MOT té un fil, un fil conductor, que relliga tots els autors i els estira fins que pugen a l'escenari.

Aquest és un altre dels seus distintius: el MOT és un festival temàtic, que es fixa en qüestions quotidianes i les observa a través de la lent de la bona literatura. Temes tan corrents i alhora fonamentals com les ciutats, les vides escrites o, aquest any, el Mediterrani. La vastitud però també la proximitat dels eixos temàtics permeten que se sumin al MOT altres mirades sota el paraigua del +MOT: el festival seria menys festival sense la complicitat de museus, arxius, escoles i associacions d'Olot i Girona que en formen part i programen activitats paral·leles.

Dos còmplices més del festival, un d'invisible i un altre de visible, són les editorials i les llibreries. Les primeres, amb la seva planificació a any vista, nodreixen el programa amb suggeriments de novetats futures. Les segones són presents a les seus del MOT per satisfer els lectors impacients que tan bon punt s'acaba la conversa surten de la sala a correuita, amb el botí sota el braç i pensant ja en el sofà que els espera per atacar la primera de les lectures que acaben d'adquirir.

I és que l'afany per llegir és el que mou el MOT, tant el dels organitzadors com el del públic o el dels que hi

col·laboren. Entre aquests últims no podem deixar de destacar les biblioteques, una peça indispensable en l'engranatge del festival: actualitzen els fons per satisfer els lectors del MOT, organitzen activitats relacionades i fins i tot, en el cas de la Carles Rahola de Girona, l'acullen. A Olot, on la vinculació és tan estreta que fins i tot la directora de la biblioteca dirigeix el festival, aquest any a més s'hi ha fet el club de lectura del MOT, una proposta que permetrà els seus participants assistir a les converses com a alumnes avantatjats.

Aquesta novetat a Olot em porta a una altra: el MOT Jove, un primer intent d'aconseguir que els alumnes de secundària d'avui siguin els lectors adults de demà i –esperem-ho– públic del MOT. Per això, juntament amb el Servei Educatiu de la Garrotxa i quatre instituts de la comarca, portarem a El Torín un centenar de nois d'ESO que viuran la literatura en primera persona, i creuarem els dits perquè la llavor acabi donant fruit. Tornant al símil del futbol, aquest és només un primer pas per acostar-nos mínimament a la relació que existeix entre lleure, pilota i nens: els que estem convençuts del poder de la lectura també volem l'equivalent a escoles de futbol, clubs de barri o camps de futbol escampats per la ciutat per tal d'aconseguir que els nostres fills comparteixin el nostre fanatisme, lector, en aquest cas.

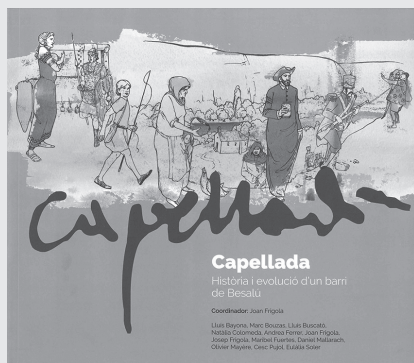
Totes aquestes peces, i moltes d'altres, fan que el MOT sigui un regal no només per als lectors, sinó també per als qui s'acosten a les activitats del +MOT, per als joves que podran experimentar amb la literatura o per als qui simplement estan satisfets de veure Olot al telenotícies. El MOT és un regal perquè, després de mesos de lectures en solitari o compartides, arriba el gran acte final. Si recuperem la comparació futbolística, el MOT seria el mundial, però amistós: al MOT no hi ha podis, només escenaris de bona literatura.

ÀGATA LOSANTOS

MONOGRAFIES

Cisquet, un maqui olotí, Barcelona: Associació Catalana d'Expresos Polítics del Franquisme, 2019, 114 p. Textos de Carles Vallejó, Lluís Martí, José Manuel Rúa i Josep Font.

FRIGOLA, Joan (ed.), *Capellada. Història i evolució d'un barri de Besalú*, Besalú: Ajuntament de Besalú, 2018, 155 p.

MASMITJÀ, Lurdes; OLIVERAS, Josep i SOLER, Manel, *El pas de les guerres a Sant Joan les Fonts. Vides, fets i patrimoni*. Sant Joan les Fonts: Editorial Oliveras, 2018, 179 p.

PERERA, Anna (coord.), *L'alt Fluvià*, Girona: Càtedra de Patrimoni Literari Maria Àngels Anglada-Carles Fages de Climent, 2018, 80 p. (Itinerari literari autoguiat; 20)

POUS, Tona, *Perdona'm nena, t'he canviat el títol*, Alzira: Neopàtria, 2018, 238 p.

PRATS, Duaita, *Desconstruint la Model*, Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2018, [8] p.

SOLÀ, Xavier, *La urbanització renaixentista de Sant Cristòfor de les Planes: "el Quadre" dels Olmera*, les Planes d'Hostoles: Ajuntament de les Planes d'Hostoles, 2018, [28] p.

VERGÉS, Joan (ed.), *Josep Maria Capdevila. Personalitat, obra i llegat*, Girona: Càtedra Ferrater Mora de Pensament Contemporani-Documenta Universitària, 2018, 259 p. (Noms de la filosofia catalana; 15)

ARTICLES

AGUSTÍ, Bibiana, "Castell d'Hostoles (Sant Feliu de Pallerols, la Garrotxa)", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona, Caldes de Malavella, 1 i 2 de juny de 2018*, Caldes de Malavella: la Comissió organitzadora, 2018, p. 507-509.

AGUSTÍ, Bibiana, "Castell de Rocabrúna (Camprodon, el Ripollès)", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 511-515.

AGUSTÍ, Bibiana, "Església de Santa Maria de Castellar de la Muntanya (la Vall de Bianya, la Garrotxa)", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 585-586.

AGUSTÍ, Bibiana, "Església de Sant Valentí de Salarsa (Camprodon, Ripollès)", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 589-592.

AGUSTÍ, Bibiana et al., "Cranis humans a l'església de Sant Pere de Montagut (la Garrotxa)", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 581-584.

ALCALDE, Gabriel et al., "Excavacions arqueològiques al jaciment de la Dou (la Garrotxa) (2016-2017): noves aportacions al coneixement de les estratègies d'assentament durant el bronze final a l'àrea del Prepirineu oriental", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 79-88.

AUGÉ, Anna, "Intervenció arqueològica a la plaça dels Claustres i el carrer del Portalet (Besalú, la Garrotxa)", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 691-694.

AULET, Sílvia, "Camins, culte i art a en Bas a l'època medieval", *Puigsacalm*, núm. 140, gener-febrer 2019, p. 8-9.

BLANCH, Francesc, "Definitiu retrat ideològic, psicològic i històric de Xènius per J. M. Capdevila", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 233-237.

CARRAU, Ida, "Els procediments judicials (sumaríssims) a l'Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona: la depuració dels metges catalans", *Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina Catalana*, vol. 69, 2018, p. 259-274. Cita l'expedient de Joaquim Danés i Torras.

CARRERES, Joan, "Josep Maria Capdevila, un intel·lectual conseqüent", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 15-25.

CASACUBERTA, Margarida, "La construcció literària del paisatge i la mi(s)tificació de la realitat: literatura, memòria i identitat", dins Mariàngela VILALLONGA, Margarida CASACUBERTA i Anna PERERA (eds.), *La construcció literària del territori. Costa Brava i Empordà*, Girona: Universitat de Girona. Institut de Llengua i Cultura Catalanes, 2018, p. 75-103. (Estudis i Documents; 3).

CASTAÑER, Margarita et al., "Cuatro fronteras europeas bajo la lupa. Una metodología para el análisis de los proyectos de cooperación transfronteriza (INTERREG)", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 64/3, 2018, p. 443-465.

CASTAÑER, Margarita i BERZI, Matteo, "Los Pirineos, entre las políticas europeas y las iniciativas locales de cooperación transfronteriza: el caso de la Cerdaña", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 64/3, 2018, p. 529-550.

CASTANYER, Pere; FRIGOLA, Joan et al., "La vil·la romana de Can Ring (Besalú, la Garrotxa). Campanya de 2017", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 247-253.

CASTANYER, Pere; FRIGOLA, Joan et al., "Jaciment arqueològic de Can Ring, Besalú. Prospecció geofísica per a la descripció de restes arqueològiques", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 255-262.

CASTELLET, Jordi, "De l'antropologia diàdica de Jo-

- sep Maria Capdevila a l'home tri-dimensional", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 171-201.
- CLIMENT, Josep,
"Els 'Ombert i des Villar' de Sant Feliu de Pallerols. Aproximació a la seva genealogia", *Paratge*, núm. 31, 2018, p. 39-49.
- CORTADA, Joan,
"Josep Maria Capdevila: maneres de ser, etiquetes, anècdotes i pensaments", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 27-46.
- CORTADA, Joan,
"Josep Maria Capdevila, pensament polític i social. Dels *Principis de teoria política* de l'any 1927 als nuclis editorials d'*El Matí* (1929-1934)", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 79-111.
- CUSCÓ, Joan,
"Pensar l'art i des de l'art", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 219-231.
- DOMÈNECH, Marc i ARNEDO, Miquel À.,
"Bioinventari de les comunitats d'aranyes de la Garrotxa", *Annals de la delegació de la Garrotxa de la Institució Catalana d'Història Natural*, núm. 8, 2018, p. 57-75.
- FRIGOLA, Joan,
"El pont de Llierca (Tortellà, la Garrotxa)", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 713-715.
- FRIGOLA, Joan et al.,
"Intervenció arqueològica al pati d'illa de Can Cambó-Cal Tronc (Besalú, la Garrotxa)", *Catorzenes Jornades d'Arqueologia...*, p. 683-690.
- FUMANAL, Miquel Àngel,
"D'en Bas a Oristano: l'aventura dels vescomtes de Bas a Sardenya", *Puigsacalm*, núm. 140, gener-febrer 2019, p. 6-7.
- FUMANAL, Miquel Àngel,
"L'església de Sant Esteve d'en Bas. Una arquitectura culta al cor del vescomtat", *Puigsacalm*, núm. 140, gener-febrer 2019, p. 14-19.
- GELIS, Albert,
"1119-2019. Nou-cents anys d'història de l'església d'en Bas", *Puigsacalm*, núm. 140, gener-febrer 2019, p. 10-13.
- JIMÉNEZ, Jordi,
"Josep Maria Capdevila i la Societat Catalana de Filosofia", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 239-254.
- MARTÍ, Laia i MASDEU, Salvador,
"La construcció de cases barates a la Vall d'en Bas: el Grup Desprat a en Bas i la Urbanització Verge de les Olletes al Mallol", *Verntallat*, núm. 57, 2018, p. 16-18.
- MIRÓ, Abel,
"L'estètica tomista de Josep Maria Capdevila", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 203-218.
- MONTSERRAT, Joan,
"Els grans rapinyaires necròfags de la comarca de la Garrotxa", *Annals de la delegació...*, p. 77-85.
- MURGADES, Josep,
"Josep Maria Capdevila o la conseqüència amb un canon: el noucentista", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 113-141.
- MURLÀ, Josep,
"La dauradura del retaule major de Sant Esteve d'en Bas, encarregada a Jaume Basil (1724)", *Verntallat*, núm. 57, 2018, p. 20-23.
- OLIVER, Xavier,
"Catàleg de la flora vascular de la Moixina, Olot", *Annals de la delegació...*, p. 121-156.
- OLIVER, Xavier et al.,
"Novetats i aportacions fetes durant l'any 2013 als catàlegs de flora de la Garrotxa", *Annals de la delegació...*, p. 165-178.
- OLIVER, Xavier et al.,
"Deducció d'actuacions clau en conservació de flora vascular de la Garrotxa a partir dels criteris de la llista Vermella (IUCN, 2001)", *Annals de la delegació...*, p. 193-217.
- PERRAMON, Bernat,
"Valor i interès de conservació de les pastures seminaturals. Efecte dels aspectes ambientals i de maneig sobre les característiques de la pastura", *Annals de la delegació...*, p. 87-104.
- PLANAGUMÀ, Llorenç,
"Inventari de tossols de la zona volcànica de la Garrotxa", *Annals de la delegació...*, p. 219-229.
- RAGUER, Hilari,
"Josep Maria Capdevila i la Unió Democràtica de Catalunya", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 47-77.
- REVELLES, Jordi et al.,
"Evolució paleoambiental a la Vall d'en Bas durant l'Holocè", *Annals de la delegació...*, p. 41-56.
- RÍOS, Ana et al.,
"El tancament del bosc disminueix el potencial reproductiu de l'endemisme pirenaico-oriental *Polygala vayredae* Costa a l'Alta Garrotxa", *Annals de la delegació...*, p. 157-164.
- ROIG, Romero,
"Ecologia i distribució dels macroinvertebrats aquàtics de la Garrotxa: consideracions sobre el seu ús com a bioindicadors", *Annals de la delegació...*, p. 3-23.
- ROIG, Romero et al.,
"Contribució al llistat faunístic dels macroinvertebrats aquàtics de la Garrotxa", *Annals de la delegació...*, p. 25-39.
- SALVAT, Andreu i BASSOLS, Emili,
"Flora exòtica invasora de la Reserva Natural del Volcà del Montsacopa. Gestió de les poblacions d'ailant (*Ailantus altissima*), seneci del cap (*Senecio inaequidens*) i altres espècies de control prioritari", *Annals de la delegació...*, p. 179-192.
- VERGÉS, Joan,
"Prefaci", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 9-14.
- VILLAGRASA, Fèlix,
"Topografia ideològica de Josep Maria Capdevila fins 1939", dins Joan VERGÉS (ed.), *Josep Maria Capdevila...*, p. 143-170.
- ZAPATA, Jordi,
"Algunes característiques i singularitats del clima de la Garrotxa", *Annals de la delegació...*, p. 105-120.

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

Políticament, venim d'un any molt difícil i n'encarem un altre que s'intueix pitjor. Aviat arribarà el moment de valorar si tanta flegma britànica, tanta prudència, tanta imaginació haurà servit de res. Hem posat llaços grocs als fanals, hem cantat cançons mig oblidades d'Els Esquirols i en Joan Isaac, i hem reinterpretat reiteradament un quadre de fa més d'un segle. Fins i tot, hem fet petites transgressions que han tocat una mica el voraviu dels qui ens oprimeixen, ja sigui paralitzant l'economia, demanant dimissions o portant a les portes de les institucions els presents dels que s'han fet mereixedors. Ara, més d'hora que tard, sabrem si entrem amb pas ferm en un nou segle XXI o seguim encallats al negre segle XX.

El 1919 va ser un any de grans trasbalsos socials i d'exi-toses lluites laborals. Però, políticament, és un any que s'assembla força a l'actual: els catalanistes reclamaven més llibertat, l'Estat es negava a acceptar les seves exigències, la policia reprimia els seus representants polítics i l'opinió pública espanyola es mostrava molt hostil a les reivindicacions catalanes.

Enmig d'aquest ambient enrarit, un diumenge d'estiu, en plena canícula, el comandant del regiment militar que guarnia la ciutat, el tinent coronel Ramon Servet, va intentar que la cobla deixés de tocar la sardana *Pàtria*, que tenia per tornada l'himne de Catalunya. Els sardanistes no només no li varen fer cas sinó que el varen escridassar i menystenir. L'home, ofès, va tornar a la caserna, va armar un piquet d'oficials i sotsoficials i, sabre en mà, va desallotjar el Firal. Tot i que la indignació ciutadana era gran, l'Ajuntament

va optar per calmar la situació. De comú acord amb el govern militar de Girona, es va organitzar una acte de mutu desgreuge, que va consistir en una parada militar al Firal, mentre una cobla tocava la sardana *Pàtria*; una encaixada de mans entre l'alcalde i el tinent coronel i l'aplaudiment dels ciutadans allà congregats. L'acte va sortir mig bé. Hi va haver alguns xiulets i alguns oficials varen fer gestos de desaprovació per la poca eferlescència del públic en aplaudir el pas dels militars.

Quan semblava que el conflicte havia amainat, un capità va clavar un parell de cops de sabre a la cara d'un parell de joves que havien taral·lejat *Els segadors* quan s'havien creuat, de nit, al passeig de Sant Roc. El malestar popular va augmentar un parell de graons. En una manifest titulada *La ciutat ofesa*, un grup de dirigents catalanistes i republicans varen convocar una manifestació de protesta amb el suport de tots els partits i tot els casinos recreatius. "La ciutat d'Olot i els seus amics protesten de les agressions covardes que cada dia ens afronten". Per unanimitat, l'Ajuntament va acordar demanar al capità general que canviés el regiment que guarnia la ciutat. Però, no només no ho va fer, sinó que va obrir un expedient judicial i va retirar el batalló, "fins que l'Ajuntament no es retractés". Aleshores, els botiguers, espantats per les pèrdues dels ingressos que els aportaven els soldats i els oficials, amb el suport de la Lliga Regionalista, varen demanar a l'alcalde que rectificqués i es disculpés davant del capità general. L'alcalde no ho va fer. Va dimitir. El nou alcalde es va retractar.

Tot i així, el batalló mai no va tornar!

HISTÒRIES / ANTONI CORDESES

Sé que faig tard, però prefereixo excusar-me'n abans que deixar-ho en l'oblit: l'any passat va escaure's el cinquè centenari del naixement d'un olotí tan il·lustre com oblidat, Antoni Cordeses (1518-1601). El seu nom apareix en totes les històries i els estudis sobre l'espiritualitat cristiana a l'època moderna, un període de controvèrsia amb el trasbals que suposarien la Reforma Protestant i la Contrareforma de Trento.

Cordeses havia nascut a Olot el 30 de juliol de 1518, encara no un any després que Luter hagués donat a conèixer les seves famoses 95 tesis. El 1545, quan només feia cinc anys que Ignasi de Loiola havia fundat la Companyia de Jesús, Cordeses hi ingressà i fou, per tant, un jesuïta de primera generació. El nostre compatriota exercí diversos càrrecs de govern dins de l'orde, però, tot i ser important, no fou pas això el que el feu emergir, sinó la volada que conegué el seu pensament sobre la dimensió immaterial de l'home i la seva relació amb el transcendent per la via de l'oració.

Deia Cordeses que hi havia dues maneres d'estimar un rei. Una, servint-lo i defensant-lo, i l'altra, procurant la seva amistat i la seva confidència. Traslladat aquest exemple al camp de les relacions personals amb Déu, ell es decantava per la segona opció, a través de l'oració que en deia "afectiva", per diferenciar-la de la "intel·lectual". Però aquesta pràctica se separava del mètode de meditació propugnat per Ignasi de Loiola en els seus *Exercicis Espirituals* i de la missió activa de la Companyia de Jesús. Això feu que el superior general dels jesuïtes el 1574 li prohibís ensenyar

aquestes idees; ho acceptà amb total fidelitat.

Cordeses recollí el seu pensament sobre l'espiritualitat afectiva en l'obra en castellà *Itinerario de la perfección cristiana*, un llibre que circulava manuscrit de mà en mà. Se sap, per exemple, que el fundador dels escolapis, Josep Calassanç, en tenia una còpia, que deixava a d'altra gent. L'obra no anà a impremta fins després de la mort de Cordeses, esdevinguda a Sevilla el 1601. Sortí en italià (*Itinerario della perfettione christiana*) a Florència el 1607. Hi ha notícia d'una altra edició italiana impresa el 1614 a Palerm i d'una tercera feta a Messina el 1627. Aquestes edicions avui dia són raríssimes de trobar, si bé la primera és accessible per Internet. El 1953 es va iniciar la publicació dels seus escrits d'espiritualitat en castellà, però només en va sortir el primer volum: *Obras espirituales. Guía teórico-práctica de la perfección cristiana*.

Una anècdota per acabar: un comentarista contemporani en francès, que signava R. Ricard, deia el 1955 en la revista *Bulletin Hispanique* que els textos de Cordeses eren decebedors des del punt de vista literari, perquè escrivia "d'une manière sèche et schématique, avec de rares envolées lyriques qui détonnent brusquement". I hi trobava una justificació: "Peut-être avait-il quelque peine à manier le castillan, qui n'était pas sa vraie langue: né à Olot, il vécut en Catalogne sans interruption jusqu'à l'âge de vingt-neuf ans". Vaja, que a Antoni Cordeses durant tota la vida no deixà de notar-se-li que tenia arrels olotines.

MIGUEL PUIG I REIXACH

TERRITORI BRUNET / MÉS VESTITS BLANCS QUE MANTELLINES NEGRES

DAVID SANTA EULÀRIA

ACGAX. FONS SADURNI BRUNET P1

En les fotografies conservades en el Fons Sadurní Brunet Pi la presència de les dones no és gens testimonial, ans al contrari, hi estan ben representades. Seria imprudent atribuir-ho a una voluntat conscient per part de l'autor, però no deixa de ser una característica que mereix atenció. Observades en el seu conjunt, quina informació es pot extreure d'aquestes imatges que completi els escassos apunts biogràfics disponibles sobre les seves protagonistes?

A grans trets, es poden distingir dos grups de retrats. Els més convencionals —que solien respondre a encàrrecs— suposen un interessant ventall que va des de l'afectada altivesa de les senyores benestants fins a la seriosa gravetat de les pageses poc acostumades a les fotos. És un breu inventari documental i antropològic, al qual l'autor intentava treure rigidesa formal tot creant petites escenificacions.

El segon conjunt, més voluminós i personal, se centra en l'àmbit domèstic i en l'entorn humà proper. Són imatges més creatives que es beneficien de la presència habitual i familiar de la càmera, cosa que les fa més entretingudes i plenes de matisos. La dona i les filles de Brunet, les parentes, amigues i veïnes, protagonitzen escenes simpàtiques, juganeres i variades: un grup d'adolescents s'ajauen a plaer damunt l'herba;

una noia pesca distreta; una renglera de dones ocupa tot el primer pla mentre els homes treuen el nas a una distància prudent; una senyora observa enriolada el fotògraf mentre deixa al descobert una part de l'espatlla... Sense grans escarafalls ni extravagàncies, es pot intuir un ambient vital i airejat, menys plegat als condicionants ambientals del seu entorn. Hi ha més vestits blancs que mantellines negres, més sortides al camp que processons, més gaubança que oracions. Com a mínim dins d'aquell petit ecosistema de familiars i coneguts; com a mínim en aquells moments.

També és evident que la seqüència cronològica de les imatges, el pas del temps, ofereix una dinàmica inevitable. Carolina Forasté, la dona de Brunet, era objectiu prioritari en els retrats inicials de l'autor. La seva presència disminueix gradualment; se'n podria imaginar el motiu: set fills en setze anys, la intendència quotidiana i tota la pols acumulada de la feina de guixaire del seu marit. Aquella dona elegant, de caràcter poc submís que disposava d'una targeta de presentació pròpia, ara aniria sortint de tant en tant a les fotos, amb una expressió a estones resignada i, d'altres, complaguda.

Més tard les coses es torçarien i es fa difícil il·lustrar l'evolució d'aquest univers femení. Fins a la Guerra Civil abunden les composicions humanes coloristes i vitals. Després del conflicte, pesa més la documentació gràfica de les feines que va fent el taller Brunet. No hi ha cap testimoni dels episodis més complicats, ni de l'entorn més íntim i domèstic que tan bé podria explicar el dia a dia. Amb el temps, coincidint amb el naixement dels néts i les celebracions festives, reapareixen les escenes familiars, però de forma més puntual i protocol·lària. Ja se sap, els àlbums personals acostumen a accentuar els moments lluminosos i aquest cas no n'és una excepció. Moltes coses s'han d'entendre per omissió.

Certament, és un exercici especulatiu intentar esprémer imatges sense gaire documentació addicional que ho validi. Però les dones del *Territori Brunet* també reivindiquen la seva visibilitat, encara que sigui amb una certa dosi d'imaginació i perspectiva general.

ELS NOMS DE LA TERRA / PUIGPARDINES I CAPSEC

XAVIER PUIGVERT I GURT

Des del moment del seu naixement, els noms de la terra tenen com a objectiu que el paisatge ens sigui més proper. Són rètols indicadors que qualifiquen el terreny que trepitgem per deixar clar quina tonalitat hi predomina, quin desnivell ens ofereix o quina consistència hi trobarem. En l'actualitat, ens costa valorar degudament aquesta qualificació que tan amablement se'ns ofereix. El color d'un camp, el pendent d'una fondalada o la natura d'un sòl, vitals per a un pagès o un pastor, són merament accessoris per a un excursionista o un fotògraf de cap de setmana. No formen part de les nostres preocupacions diàries perquè la relació entre l'home i el seu entorn ha canviat completament.

Però el camp toponímic encara està sembrat d'antics toponims essencials que alertaven qui els sabia llegir. No els entenem, però sí que en podem ponderar la gran importància que van tenir. Dos d'ells, per exemple, situats en valls properes, van actuar de far orientatiu per a qui es guanyava la vida amb el bestiar en èpoques molt reculades: *Puigpardines*, a la Vall d'en Bas, i *Capsec*, a la Vall de Bianya. El primer, feia referència a una petita elevació que contenia "pardines" —un mot d'etimologia poc clara—, uns espais

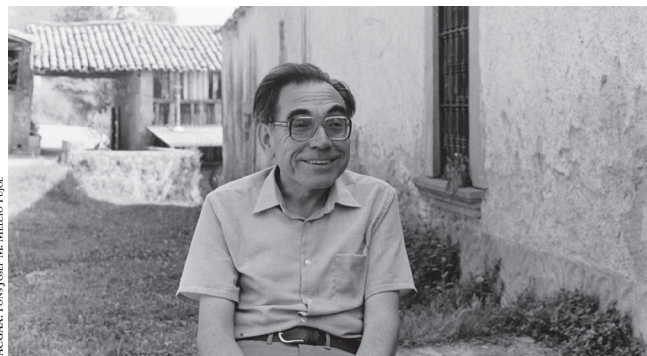
erms, amb pastures de baixa qualitat, que es feien servir per agrupar els ramats. L'altre, originalment *Cuïlsec*, del llatí *cubile*, "jaç o cau d'animals", identificava un lloc sec on el bestiar podia passar la nit.

Tots dos casos assenyalaven els pocs indrets aptes per aplegar els ramats de xais i cabres en unes àrees on imperaven els terrenys baixos amarats d'aigua, planes d'aiguamolls creades per l'acció volcànica molt abans de l'aparició dels primers pobladors a les valls altes del riu Fluvià. Evitar la mullena del sòl era crucial per assegurar que el bestiar ovicàprid no agafés cap nafra a les peülles que desemboqués en la "coixera", la inflamació de les cames dels animals. I, per tenir èxit, calia assenyalar els punts amb garanties per als ramats transhumants que creuaven aquesta part de la comarca tan poc eixuta. Només aquests llocs podien fer de jaces —a l'alta muntanya del Pirineu Occidental en deien "pletius"—, espais desproveïts de pletes o tanques de fusta on s'agrupava el bestiar per passar-hi la nit.

Ara, amb el bestiar estabulat i les planes dessecades per l'home i el temps, no hi ha ningú que agraeixi els serveis prestats als dos toponims ancestrals.

APUNTS I REPUNTS NATURALS / ELS PÈTALS CONTINUEN CAIGUTS

EMILI BASSOLS I ISAMAT

Ja han passat més de deu anys del decés de l'eminent botànic Oriol de Bolòs i Capdevila (Olot, 1924-Barcelona, 2007), una de les figures capdavanteres de les ciències naturals catalanes del segle XX. La seva aportació a la botànica en els territoris de parla catalana va ser tan cabdal, especialment en els camps de la florística i la geobotànica, que no es pot explicar sense referir-se a la seva obra o esmentar la seva figura. Bolòs va publicar més de dos-cents cinquanta textos, entre llibres, capítols de llibre i articles científics i de divulgació, d'entre els que destaquen la *Flora dels Països Catalans* i l'*Atlas corològic de la flora vascular dels Països Catalans*, obres de consulta obligada per a tots els botànics. A més de la seva extensa obra científica, a la qual va dedicar tota la vida, va destacar com a director de l'Institut Botànic de Barcelona (1967-1984), en la formació de nous botànics –va dirigir més de quinze tesis doctorals– i en el seu compromís en favor d'una conservació real del patrimoni natural del Paísos Catalans. En vida, fou distingit amb nombrosos reconeixements, com ara la Medalla Narcís Monturiol al mèrit científic (1982), la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (1993) i el Premi de la Fundació Catalana per a la Recerca (1994). Després de mort també va rebre diversos homenatges, entre els quals el que va organitzar l'Institut d'Estudis Catalans en el primer aniversari del seu traspàs.

Però tot i que Olot i la Garrotxa deuen molt a la persona d'Oriol de Bolòs –va aportar un notable coneixement del patrimoni vegetal de les valls garrotxines, va influir en la conservació del Parc Nou i va ser decisiu en la protecció de la Zona Volcànica de la Garrotxa–, l'únic reconeixement públic que ha rebut d'aquesta ciutat ha estat el nom de la Beca de Ciències Naturals que l'Ajuntament d'Olot convoca cada any. Una remembrança massa curta i esquifida que pot tenir diverses interpretacions. Una primera, més aviat benèvola, apuntaria a un descuit o oblit per part de les institucions i entitats locals. El dia a dia se'ns menja i, com diu el poeta, “els anys passen de pressa, de res a poc i sempre amb vent de cara”. Una segona interpretació, que es basa en l'evidència, la situaríem en el domini aplastant que tenen les manifestacions de caire artístic dels espais de privilegi expositiu de la ciutat d'Olot i que deixen com a testimonials les aparicions de propostes relacionades amb les ciències naturals. I la tercera, que ronda l'autocrítica, és que els agents locals tampoc hem sabut estar a l'alçada de les circumstàncies i hem estat incapaços de cercar aliances col·lectives, proposar accions concretes o parlar amb les persones adequades per organitzar un merescudíssim acte d'homenatge a l'Oriol de Bolòs. I així hem arribat fins avui, sense que a il·lustre botànic olotí se li hagi dedicat cap exposició commemorativa, ni se li hagi organitzat cap jornada o sessió pública, ni se li hagi dedicat cap carrer. Res. És evident que sempre s'és a temps d'homenatjar una persona –fer-ho aprofitant algun aniversari és una excusa clàssica però perfecta–, però a mesura que el temps passa el gest perd l'espontaneïtat i la dosi de sinceritat que haurien d'acompanyar qualsevol reconeixement personal. Quan l'Oriol de Bolòs ens va deixar, el 2007, vaig escriure un apunt que duia per títol *Pètals caiguts*. Avui, després de més de deu anys, és una llàstima que ningú no s'hagi preocupat de revifar-los amb un senzill acte de recordatori a qui fou una gran persona i un excel·lent botànic. Obrim les agendes i busquem una data?

DIBUIXOS AMB EL COMPONEDOR / RAMON PLANES, MESTRE I PINTOR

DOMÈNEC MOLI

Hi ha gent que tria una manera de viure i de pensar i aconsegueix ser fidel a aquests postulats durant tota la seva existència. Altres, com aquest mateix faulista, busquen quelcom en què creure i no ho aconsegueixen mai. Per tant, primer cal treure'ns el barret –si és que és hora d'anar coberts– davant un home com el que ens ocupa. A l'hora de recordar aquest pintor mestre, no es pot obviar aquesta gran dosi d'admiració perquè sempre va romandre fidel a la seva vocació envers els pinzells, les teles, els colors i, per sobre de tot, el dibuix i la imaginació. Creia, com els mestres d'altres temps, en un ordre com a base de la seva obra. El dibuix, tan oblidat en uns temps recents, però passats i quasi ignorats, en què l'ànsia per vendre –punyeter diner!– feia que molts pintors oblidessin el negre i entregaven l'ànima per estampar colors i firmar com més de pressa possible. Però ell sentia la crida dels clàssics i es mostrava com el més fidel deixeble d'una ortodòxia artística que s'iniciava amb l'esbós i acabava amb la firma, tot passant pel color. Era un acadèmic enmig de la voràgine “artística” que va marcar els anys setanta i vuitanta del segle passat. En certa manera, va viure per sobre de les pressions d'aquells anys com una persona aliena, però alhora implicada, en una història en la qual mai no va creure.

Trobar-lo pel carrer era saludar i parlar de pintura. Era molt evident que aquell era el seu tema preferit, quasi únic, de conversació. El faulista només el va conèixer en aquestes circumstàncies. El record que té d'ell és el d'un home tranquil, pausat, pacífic, que sempre estava a punt per abordar el tema de l'art i de les seves servituds, tècniques i fidelitats. Va arribar a Olot per exercir el més noble dels oficis: l'ensenyança. Va caure just en un ambient en el qual la pintura –de vegades, art; de vegades, no– fluïa en tots els àmbits socials. Era, segurament, la ciutat amb més pintors per metre quadrat de tot Europa. Fins a tretze sales d'art i una munió de marxants amb els quadres sota el braç pul·lulaven pels seus carrers. Un temps per estampar en el llibre dels records. I en Planas, serè, mirant-s'ho tot des del balcó de la seva torre feta de certes i conviccions. Només per aquestes raons ja es mereix un lloc en la història que aquesta ciutat escriu, dia darrere dia, en el núvol on viatja el passat tot esperant el futur.

Han passat molts dies des que ens va deixar definitivament. Senzillament, ho va fer amb la discreció que sempre el va acompanyar. Un dia vàrem deixar de veure'l pels carrers. No vàrem ni tan sols poder tenir notícia del seu acomiadament. Ara el trobem a faltar.

Al tombant de segle, el gener de 1901, un altre fotògraf itinerant i inaprehensible —com Dolores Gil de Pardo— visità Olot a la recerca de finançament per a la felix empresa de publicar un àlbum fotogràfic de la ciutat. La premsa local va recollir la notícia de la publicació, el mes de juliol, i d'una altra visita del fotògraf durant les Festes del Tura de 1902.

Amadeu Mauri Aulet (Palamós, 1862-?) va treballar primer com a taper i, més tard, l'any 1897, va obrir a la Bisbal la seva primera galeria fotogràfica, Fotografia Moderna, i es va convertir en fotògraf professional. Va viure en diverses ciutats de Catalunya i, fins i tot, el 1913 se'l situa a la ciutat francesa d'Épernay.

Tot i que no se saben la data i el lloc de la mort, Mauri és un fotògraf conegut i ben estudiat per investigadors, arxivers i fotògrafs, que en destaquen l'esperit emprenedor i una obra innovadora que recull la tradició iconogràfica del gravat (vistes de paisatges i entorns urbans bonics o amb història), que renova amb la fotografia i les tècniques d'impressió. En aquest sentit, edità en format de targeta postal les fotografies dels indrets que visitava, i que ell mateix comercialitzava en els estancs; també va editar làmines i calendaris comercials i els àlbums de fotografies de Sant Feliu de Guíxols, Girona, Olot i Mataró, que incorporaven anuncis comercials que n'asseguraven el finançament abans de sortir a la venda. Com una taca d'oli, l'edició de les seves postals es va estendre des de les terres gironines a la resta de Catalunya i al sud de França. Mauri va ser també un dels primers fotògrafs a captar fets puntuals i extraordinaris i a prendre

imatges seqüencials en el seguiment d'esdeveniments.

La presència de Mauri a Olot és un aspecte confús en la bibliografia consultada i per això ens centrem en les dades que proporciona la documentació local. Així, al padró d'habitants del desembre de 1907, Mauri, de 45 anys i fotògraf de professió, està registrat amb l'esposa i el seus cinc fills, als baixos del carrer de Joan Pere Fontanella, sense número. Josep Gelabert, a la *Guia Ilustrada d'Olot y ses valls*, de 1908, diu que aquell any, a Olot, hi havia tres fotògrafs: Amadeu Mauri, al carrer Fontanella, i Antoni Gotarde i Esteve Morer, a la plaça dels Capellans. Des del setembre d'aquell mateix any, Amadeu Mauri és alta al padró de la contribució industrial com a venedor de llet de vaca, fins que presenta la baixa, el 30 de desembre de 1909, al carrer de Tomàs de Lorenzana, sense número. La revista de l'Ateneu Obrer d'Olot situa Mauri com a vocal de la seva junta, al juliol de 1908 i, al setembre, com a guanyador d'un diploma de mèrit per les seves fotografies a l'Exposició d'Arts i Oficis de l'entitat.

Amadeu Mauri no té fons propi a l'ACGAX; les postals que s'hi conserven són del Fons Jordi Pujiula Ribera i de la Col·lecció Joan Casulà Vilanova, a més d'algunes reproduccions a la Col·lecció d'imatges de Josep M. Dou Camps. Estudiades al *Catàleg de la Postal Olotina, 1901-1910*, se sap que existeixen 24 postals d'Olot (tot i que a l'Arxiu n'hi ha 23), 13 de la sèrie numerada "A. Mauri. Gerona" i 10 sense numerar, 8 de les quals son impreses en fototípi per la casa Thomas de Barcelona. Deu d'aquestes postals corresponen a algunes de les 25 imatges que es van publicar a l'*Àlbum de Fotografias de Olot y su comarca*, que l'arxiver Quim Roca descriu amb precisió a *El Cartipàs*, número 98, de desembre de 2016. Set de les postals que no són a l'*Àlbum* podrien correspondre als actes de la festa major d'Olot de 1902: el ball dels Gegants i les sardanes a la plaça Major, la festa de les cintes al Firal o la tornaboda a les fonts de Sant Roc. La resta són imatges repetides, editades amb variacions tipogràfiques i de color. Algunes vistes que va captar Mauri només han quedat en les làmines fotogràfiques de l'*Àlbum*, i, potser, com apuntava Josep M. Dou, en les fotografies de la publicitat dels comerços i les empreses que van ajudar a finançar-lo.

BREVIARI

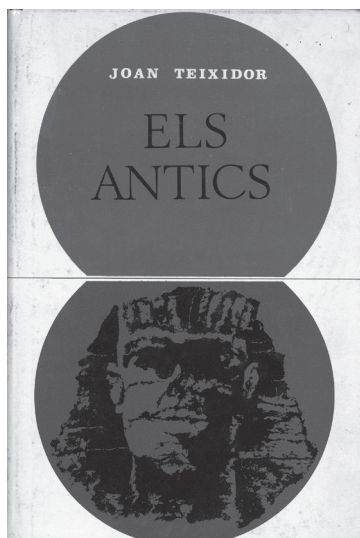
El divendres 22 de març, a les 7 de la tarda, a la sala d'actes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, l'excalcalde d'Olot Lluís Sacrest (Olot, 1946) rememorarà l'aportació olotina a la introducció clandestina dels llibres **Edicions Catalanes de París a Catalunya**. En el mateix acte, l'escriptor i periodista Jordi Amat (Barcelona, 1978), autor d'una biografia de Josep Benet, que va impulsar aquella iniciativa, situarà les Edicions Catalanes de París en el context cultural i polític de Catalunya. Recordem que l'actual Vitrina del Trimestre de l'Arxiu Comarcal, que es pot veure fins al 29 de març, està dedicada a la contribució d'un grup d'olotins a les Edicions Catalanes de París, de les quals aquest any es compleix el cinquantenari.

...

Des de l'inici de 2019, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa ofereix la possibilitat d'accedir a través d'Internet a les seves instal·lacions i conèixer de primera mà els serveis que presta als usuaris. La **visita virtual** a l'ACGAX forma part del projecte de virtualització dels espais de diferents arxius comarcals a partir d'imatges esfèriques (360°) impulsat per la Direcció General del Patrimoni Cultural del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Juntament amb l'ACGAX, es poden visitar virtualment els arxius comarcals de la Conca de Barberà i del Maresme i l'Arxiu Històric de Lleida.

...

L'agost de l'any passat, es va fer efectiva la donació de la finca i el casal de Sobeies (antigament Socarrats), del veïnat de Sant Andreu de Socarrats, a l'Ajuntament de la Vall de Bianya per part del propietari, Amadeu Messtres. La donació comprenia diversos edificis i una gran extensió de terra, a més del mobiliari i la documentació que es conservava al casal principal. En compliment d'aquest acord, l'Ajuntament bianyenc ha ingressat recentment a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa la **documentació del mas Socarrats-Sobeies**, formada per 112 pergamins (datats entre els anys 1216 i 1647) i un lligall de documents en paper (1572-1959).

Al costat de les obres d'art o d'allò que podríem qualificar de "monuments" en el sentit més típic de la paraula, hi ha un tipus de treballs literaris que s'han convertit també en "monuments" per tal com parlen de l'art i l'estètica de forma tan hedonista i perfecta com els mateixos artistes feren parlar les pròpies obres. Si, a més, aquest tipus de narrativa prové d'algú conegut a les nostres terres, la lectura encara és més

plaent i fiadora, per un "no se què" de proximitat analítica (o és pura suggestió del lector?). Dins aquesta rara avis situem un dels treballs més excepcionals del poeta i editor olotí Joan Teixidor (1913-1992), el volum *Els antics*, publicat en català a Barcelona l'any 1968 per editorial Tàber, dins la col·lecció Centpeus dirigida per Joan Peruchó.

Condicionat per tot això, l'estiu passat a Grècia només em vaig endur *Els antics* i una reedició de butxaca de la *Descripció de Grècia*, de Pausànies, el conegut autor del segle III dC; mescla curiosa, però certament fascinant, per tot allò que tenen d'impressió directa sobre l'art i la cultura del país on nasqué tota la civilització europea. Això sí, hi ha grans diferències entre un i altre, a banda de la distància temporal (dos textos amb prop de 1.700 anys de decalatge): mentre que un es limita a descriure, incloent poques impressions o

valoracions personals, en el cas de Teixidor el resultat final és un aplec de textos extraordinàriament particulars i sensibles, on no només hi ha petites introduccions "de manual" (aquí s'intueixen les lectures, a part dels clàssics, de grans arqueòlegs i historiadors de l'art, com Wincklemann, Bianchi Bandinelli, Eliade, etc.), sinó cultes i esmolades apreciacions estètiques escrites, això sí, de manera delicada i eloqüent ensem; com una dissecció del "mal d'Stendhal" explicada per a tots els públics. Com diu al pròleg, l'autor aplegà textos que escriví durant "l'atzar dels viatges, visites a museus, lectures i estudis...", que semblen aparentment inconnexos, però tots ells fan "referència constant" al tema artístic, cosa que els confereix una certa unitat. Com si fos una petita història de l'art, la primera part del volum es titula "D'Orient a Occident", i sobrevola la civilització egípcia per tot seguit entrar en el món grec, parlant de l'Acròpolis d'Atenes, la Via Sacra a Eleusis, les gran estàtues... i, al final, una curiosa visita al Museu Nacional d'Antropologia de Mèxic. La segona part està íntegrament dedicada al món medieval, tant el cristià com l'islàmic, amb un interessant primer text sobre l'art bizantí (*desbizantinitzant-lo*) i els carrers angostos de les grans ciutats àrabs, seguit de disquisicions sobre la pintura romànica i gòtica catalana, i la toscana, etc. Llavors, entrant al Renaixement i fins a l'esclat del darrer art figuratiu del segle XIX, fa una tria personal d'artistes venerats, des de Miquel Àngel i Vermeer a Delacroix i Vicente López.

En definitiva, una més que recomanable immersió en el món cultural mediterrani i les seves arrels artístiques i estètiques, que, en la ploma de Teixidor, esdevenen una "veu que ens arriba intacta", tal com evoca en un dels seus millors poemes, parlant de la proximitat en el temps i la ment d'aquell qui és èmul de tot ésser amb inquietuds viatgeres, l'etern Ulisses.

MIQUEL ÀNGEL FUMANAL PAGÉS

ME'N RECORDO / 50

Recordo que, quan va acabar la guerra, Olot fou envaït pels militars. Recordo que van ocupar diversos establiments: el Casal Marià, la torre Xiqués, la residència dels marquesos de Vallgornera, el convent de les monges de la Providència, els baixos de l'Hospici i algun altre. Recordo que l'aquar-terament més important era el del Grup Escolar Malagrida. Recordo que la intendència era als baixos de la plaça Mercat, a mig construir, que havia dissenyat l'arquitecte Bartomeu Agustí. Recordo que hi vivien soldats i muls. Recordo que a tocar del carrer de Camil Mulleras es va construir una cabana on es ferraven els muls. Recordo que hi havia tres soldats ferradors, amb qui la mainada de Sant Rafel ens vam fer amics. Recordo que eren nois que estaven al pic de tenir gana i que per complementar els "menús" que donava l'exèrcit sovint menjaven gat a l'ast. Recordo que mataven els gats que corrien pel sector i els tallaven el cap "perquè menjar cap de gat feia tor-

nar boig", deien... Recordo que en el lloc que anys més tard va ser "la plaça dels taxis" hi havia dos petits avions monoplaça dels anomenats "caça", segurament procedents del camp d'ateratge de les Preses. Recordo que eren l'objecte preferit dels nostres jocs i que tots volíem ser pilots. Recordo que tot Olot hi acudia a emportar-se'n fragments, fins que només va quedar la "barqueta"... Recordo l'ulular insistent de les sirenes de les fàbriques durant un quart abans de començar les mitges jornades, per recordar als seus treballadors que no s'encantessin. Recordo que s'havien de fer hores extres per poder viure i fer front a les despeses més normals. Recordo com anaven d'atragades les dones treballadores, quan havien de fer la jornada de 9 o 10 hores, fer les feines de la casa, anar a comprar, cuinar i moltes vegades tenir cura de la mainada. Recordo que havien de rentar la roba a mà i moltes s'havien de traslladar a la riba del Fluvià perquè no disposaven de safareig

a casa seva. Recordo que havien de cuinar amb carbó vegetal que normalment compraven en arroves, i que encendre el fogó a casa era una feinada. Recordo que s'havia de tenir el carnet de racionament per poder adquirir els aliments més bàsics. Recordo que el pa era de blat de moro i segó, i que encara anava escàs. Recordo que es criava bestiar en gàbies als terrats i balcons i que passant pels carrers s'oïen els cants dels galls i l'escataineig de les gallines. Recordo que hi havia moltes famílies que havien de quedar a deure a les botigues, principalment a les d'alimentació. Recordo que pagaven el dissabte o a fi de mes i moltes vegades en cobrar les pagues extra, que eren molt migrades. Recordo que es feien "pagues", o sigui, comprar pagant a terminis: es pagava al venedor un tant al mes o a la setmana, que s'havia pactat d'antuvi. Recordo el regateig de moltes dones en comprar a les botigues, al mercat i al rengle.

JOSEP M. CANALS FERRARONS